

Ks. prof. dr hab. Grzegorz Leszczyński

Wydział Prawa i Administracji

Uniwersytet Łódzki

Recenzja rozprawy doktorskiej

Artem Nakonechnyy, Uzależnienie od alkoholu jako przyczyna niezdolności do małżeństwa w orzecznictwie Sądu Metropolitarnego we Lwowie, Lublin 2021, ss. 220. Rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem ks. dr hab. Leszka Adamowicza, prof. KUL na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.

1. Temat badawczy

Coraz bardziej pogłębiający się we współczesnym świecie kryzys ludzkiej psychiki, w tym jej sfery emocjonalnej, zmusza do stawiania pytań co do wpływu poszczególnych zaburzeń psychicznych, jak i uzależnień na podejmowane przez człowieka decyzje i działania. Przyczyny natury psychicznej, do których zalicza się uzależnienie od alkoholu stanowią istotny problem dla społeczeństwa, w szczególności zaś dla właściwego funkcjonowania rodziny i małżeństwa. Jak wykazują badania psychiatrów i socjologów coraz większa część współczesnego społeczeństwa cierpi na różnego rodzaju stany objawiające się brakiem akceptacji własnej osoby związane z poczuciem bezradności i osamotnienia, a w konsekwencji ograniczoną zdolnością podejmowania codziennych decyzji, w tym decyzji związanych z podejmowaniem obowiązków małżeńskich. Uzależnienie to ma zatem znaczenie w odniesieniu do

małżeństwa, a więc aktu zgody małżeńskiej i zdolności psychicznej osoby do jej ważnego wyrażenia.

Sobór Watykański II w Konstytucji *Gaudium et spes*, określa małżeństwo jako głęboką wspólnotę życia i miłości małżeńskiej, ustanowioną i wyposażoną z prawa przez Stwórcę, powstającą na mocy przymierza małżeńskiego, czyli nieodwołanej zgody osobowej. Oznacza to, że małżeństwo ustanowione przez Stwórcę powstaje poprzez wzajemnie wyrażoną zgodę małżeńską dwojga osób, które w ten sposób zawiązują ze sobą wspólnotę życia i miłości. Zgoda małżeńska stanowi zatem, obok Bożego autorstwa samej instytucji małżeństwa, jedyną faktyczną przyczynę sprawczą małżeństwa.

Zdolność psychiczna do wyrażenia zgody małżeńskiej oznacza, że dana osoba w chwili zawarcia małżeństwa jest zdolna powziąć decyzję dotyczącą małżeństwa w sposób świadomy i dobrowolny oraz jest zdolna dysponować przedmiotem zgody małżeńskiej, czyli samym małżeństwem.

W nurcie tych właśnie zagadnień badawczych sytuuje się rozprawa doktorska Pana Artema Nakonechnyy poświęcona wpływowi uzależnienia od alkoholu na zdolność kontrahenta do ważnego wyrażenia zgody małżeńskiej, określonej przez Prawodawcę w kan. 818 KKKW.

Autor we wstępie uzasadnia podjęcie tematu badawczego zwracając uwagę na aktualność tego zagadnienia, zwłaszcza w kontekście społeczeństwa ukraińskiego, a także na potrzebę oceny wkładu orzeczeń z tak trudnego tytułu nieważności małżeństwa jakim jest niezdolność, jak i przedstawienia przyczyn, które miały wpływ na *incapacitas* i były brane przez kolegia sędziowskie za podstawę do wyrokowania (s. 12). Ponadto, zdaniem autora, zauważalny jest brak prac badawczych podejmujących kwestie związane z wyrokami sądów kościelnych. Jak zauważa autor: „Ukraińska literatura kanonistyczna w tej dziedzinie ogranicza się tylko do omówienia orzecznictwa rotalnego, a także orzecznictwa sądów zagranicznych. Zazwyczaj w tych pracach są podejmowane rozważania na temat nieważności małżeństwa w świetle małżeńskiego prawa materialnego. Na polu kanonistyki ukraińskiej dotychczas nikt nie podjął się naukowej analizy końcowych wyroków sądowych orzeczonych przez Grekokatolicki Sąd Lwowski (s. 12). W tym miejscu należy zauważyć, że użyta przez

autora w tytule nazwa „Sąd Metropolitalny we Lwowie” nie wskazuje jednoznacznie o Sąd jakiego obrządku idzie, ale autor precyzuje to i wyjaśnia stosowanie we wstępie do pracy, podkreślając jednocześnie intencję stosowania również nazwy „Greckokatolicki Sąd Lwowski” jako synonimu, co moim zdaniem wprowadza nieco zamieszania.

Ogólnie koncepcję badań Pan Artema Nakonechnyy, należy ocenić pozytywnie i zauważyć, że jest ona ciekawa i użyteczna, choćby ze względu na jej walory procesowe.

2. Treść pracy i osiągnięcia badawcze

Rozprawa doktorska Pana Artema Nakonechnyy zawiera spis treści, wykaz skrótów, wstęp, cztery rozdziały merytoryczne, zakończenie oraz bibliografię. Struktura pracy nie budzi zastrzeżeń formalnych, jest ona bowiem logicznie spójna i przejrzysta. Zastanawia jedynie, dlaczego autor nie korzysta z wyroków stanowiących podstawę badań w pierwszych trzech rozdziałach, a jedynie w rozdziale IV sprawiając w ten sposób, że pierwsze trzy rozdziały mają charakter ogólny i czysto teoretyczny.

Redakcja wstępu jest poprawna. Autor wprowadza w sposób przejrzysty czytelnika w problematykę swoich badań, przedstawia przedmiot i cel pracy, uzasadnia podjęcie tematu i konstrukcję pracy. Niestety nie przedstawia metody czy też metod, które zamierza wykorzystać w swojej pracy. Wskazując na źródła wymienia zarówno te związane z prawem Kościołów wschodnich, jak i Kościoła łacińskiego. Nie ma wśród nich motu proprio Franciszka *Mitis et misericors Iesus*, ale jak się domyślam związane to jest z okresem badawczym określonym na lata 2006-2016, a zatem przed reformą sądową Papieża Franciszka.

W rozdziale pierwszym zatytułowanym *Charakterystyka uzależnienia od alkoholu* Autor próbuje najpierw zdefiniować uzależnienie od alkoholu, by następnie wskazać przyczyny uzależnienia jak i jego poszczególne fazy. Na uwagę zasługują odniesienia do podstawowych źródeł psychiatrii, w tym europejskiej klasyfikacji zaburzeń psychicznych (ICD-10), jak i tej amerykańskiej. Tak rzetelne odniesienie do podstawowych źródeł psychiatrii pozwala autorowi nie tylko prawidłowo zdefiniować

uzależnienie od alkoholu, jak i wskazać jego podstawowe skutki w różnych wymiarach. Przyznam jedynie, że spoglądając na omawiane skutki uzależnienia od alkoholu poza aspektem psychicznym, rodzinnym i fizycznym wskazałbym jeszcze aspekt społeczny.

Autor, rozdział II zatytułowany *Uzależnienie od alkoholu a zdolność do zawarcia małżeństwa* rozpoczyna od omówienia kwestii rozeznania oceniającego jak i niezdolności natury psychicznej do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich, co wynika bezpośrednio z normy zawartej w kan. 818 KKKW jak kan. 1095 KPK. Autor zupełnie pomija kwestię braku wystarczającego używania rozumu, która w omawianej tematyce występuje marginalnie, niemniej nie można wykluczyć, że uzależnienie od alkoholu może mieć wpływ na zdolność kontrahenta i w tym tytule nieważności małżeństwa. Skądinąd należy raczej mówić o wpływie uzależnienia od alkoholu na zdolność konsensualną w ścisłym sensie niż na zdolność do zawarcia małżeństwa, choć i taką klasyfikację się przyjmuje w kanonistyce. Nie rozumiem natomiast dlaczego w p. 2.1. zatytułowanym „Kwestia rozeznania oceniającego” autor przechodzi w swoich analizach na s. 60 do omawiania p. 3 kan. 818 KKKW sugerując jakoby niezdolność do podjęcia obowiązków małżeńskich była też kwestią rozeznania oceniającego, co jest błędem. Bardzo interesujące jest natomiast omówienie poszczególnych obowiązków małżeńskich związanych z trzema dobrami św. Augustyna oraz dobrem małżonków, choć użycie terminu „naruszenie” w odniesieniu do tych dóbr brzmi zastanawiająco. Nie wiem, dlaczego autor obowiązki związane z dobrem sakramentu i dobrem wiary omawia jednocześnie. Z jednej strony bowiem mówi o rozróżnieniu między *bonum fidei* a jednością małżeństwa (s. 84) by na następnych stronach prezentować jednak tradycyjne rozumienie dobra wierności w ujęciu P. Gasparriego i orzecznictwa tradycyjnego omawiając wpływ uzależnienia na przymiot jedności, w praktyce jednak mówić o wierności w rozumieniu De Jorio, którego wyrok w kwestii rozróżnienia jedności od dobra wierności był przełomowy. Ogólnie rozdział II jest interesujący, choć przyznam, że bardzo brakuje w nim odniesienia do wyroków Sądu Metropolitalnego we Lwowie w ich części prawnej, które stanowią przecież podstawę badań autora.

Rozdział trzeci rozprawy jest zatytułowany *Dowodzenie niezdolności konsensualnej z powodu uzależnienia od alkoholu*. I rzeczywiście Autor na podstawie dostępnej literatury dokonuje rzetelnej analizy poszczególnych kwestii związanych z procesem kanonicznym, w szczególności z różnymi środkami dowodowymi. Czasami jednak stawia tezy, które nie mają uzasadnienia. Na s. 103 stwierdza np.; „Przyznanie się pozasądowe, złożone przez osobę dotkniętą zespołem uzależnienia alkoholowego i odnoszące się do nieważności zaskarżonego małżeństwa, uchodzi za dowód pośredni i dodatkowo potrzebuje uwierzytelnienia przez inne dowody, głównie przez wiarygodne zeznania świadków występujących w procesie. Jednak końcowa decyzja nadania dodatniej lub ujemnej wartości przyznaniu się strony uzależnionej od alkoholu należy do oceny sędziego”. I to co pisze autor jest prawdą co do zasady, ale skąd przeświadczenie, że tak jest również w przypadku osoby uzależnionej od alkoholu, skoro w przypisie autor nie opiera tej tezy na jakimś wyroku czy innym źródle. W zamian przytacza artykuł, który nie traktuje o uzależnieniu od alkoholu. Podobnie na s. 114 w odniesieniu do opinii biegłych.

Rozdział IV stanowi podstawową część. Jest bowiem realizacją podjętych przez autora badań. Autor wskazuje jakie postaci uzależnienia od alkoholu zostały wskazane w wyrokach omawianego Sądu i robi to rzetelnie i z dużą kulturą prawną. I co najważniejsze autor przywołuje wyroki, omawia je i bezpośrednio odnosi się do wykorzystanych środków dowodowych. Wskazuje też co stało się przyczyną osiągnięcia pewności moralnej przez kolegium sędziowskie w poszczególnych sprawach.

Należy podkreślić, że dużą wartością pracy są krótkie podsumowania, które autor umieszcza na końcu poszczególnych rozdziałów. Znacząco ułatwia to lekturę pracy.

Zakończenie jest bardzo rzetelną syntezą całości materiału przedstawionego w pracy. Autor w sposób szczegółowy i przekonujący przedstawia swoje wnioski. Ogólnie należy podkreślić rzetelność i kompetencję Autora odnośnie do sformułowanych przez niego wniosków.

3. Źródła i literatura

Bibliografia wykorzystana w pracy obejmuje 22 strony, w tym niespełna 5 dotyczących źródeł. Należy zauważyć niezwykłą rzetelność w przygotowaniu bibliografii i właściwy jej podział. Podział bibliograficzny jest prawidłowy. Literatura jest wielojęzyczna, obszerna i świadczy o bogatej kwerendzie autora.

4. Ocena formalna pracy

Autor zastosował złożoną metodę. Autor w sposób bardzo obszerny dokonuje psychologicznej analizy zagadnienia, podobnie jak i doktryny kanonistycznej.

Praca doktorska Pana Artema Nakonechny została napisana właściwie pod względem stylistycznym, z zastosowaniem poprawnej terminologii. Stąd też lektura pracy nie stwarza problemów, a wręcz czyta ją się z przyjemnością naukową. Język pracy doktorskiej jest bardzo dobry, nie spotyka się też wielu błędów literowych. Przypisy prawidłowe, nie zauważa się w nich błędów. W niektórych miejscach pracy zostały natomiast pozostawione puste strony, nie wiadomo w jakim celu.

5. Wnioski końcowe

W podsumowaniu należy stwierdzić, że recenzowana rozprawa, jakkolwiek zawiera niewielkie mankamenty, jest wkładem Autora w rozwój badań nad materialnym prawem małżeńskim i kościelnym prawem procesowym. Obszerność pracy i jej merytoryczna zawartość zaświadcza o dogłębnej analizie podjętych w temacie zadań oraz o rzetelności dokonanych badań. Wykładnia zagadnień zasługuje na pozytywną ocenę, a zasygnalizowane w recenzji uwagi nie podważają jej pozytywnej oceny. Autor dobrze zatem zrealizował swoje zamierzenia badawcze wykazując znajomość materii i odpowiednie przygotowanie warsztatowe.

Reasumując poczynione uwagi należy stwierdzić, że rozprawa doktorska Pana Artema Nakonechny spełnia wymogi stawiane tego typu dysertacjom określone w ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie

sztuki z dnia 14 marca 2003 r. (Dz.U. Nr 65, poz. 595). Tym samym pozwala wnioskować do Prześwietnej Rady Instytutu Prawa Kanonicznego KUL w Lublinie o dopuszczenie Pana Artema Nakonechnyy do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Ks. prof. dr hab. Grzegorz Leszczyński

Łódź, dnia 29 czerwca 2021 r.